

ANNA TUNIA

KIERUNKI I DYNAMIKA ROZWOJU NAUKI I DYDAKTYKI PRAWA WYZNANIOWEGO W POLSCE

W ostatnim czasie zauważa się znaczny rozwój nauki i dydaktyki prawa wyznaniowego. Zjawisko to zintensyfikowało się zwłaszcza w ciągu kilku ostatnich lat i tym samym dało asumpt do przeprowadzenia badań w tym zakresie.

Celem niniejszego artykułu będzie przedstawienie strukturalnych aspektów rozwoju nauki prawa wyznaniowego oraz zmian, jakie nastąpiły w tym zakresie w ostatnim czasie. Ukazane zostaną kierunki badań podejmowanych przez przedstawicieli tej doktryny prawa oraz dynamika procesu konsolidacji środowiska eklezjastycystów polskich. Ponadto przedstawiony zostanie stan dydaktyki prawa wyznaniowego, a także rozwój w zakresie podręczników, skryptów i kompendiów z prawa wyznaniowego.

1. STRUKTURALNE ASPEKTY ROZWOJU PRAWA WYZNANIOWEGO

1.1. KATEDRY I ZAKŁADY PRAWA WYZNANIOWEGO

Obecnie na polskich uczelniach rangi uniwersyteckiej istnieje osiem katedr prawa wyznaniowego oraz dwa zakłady, które w nazwie swojej wskazują na prowadzenie badań w tej dziedzinie. Większość z nich zlokalizowana jest na wydziałach prawa, natomiast dwie katedry funkcjonują na uczelniach teologicznych. Katedry te i zakłady zajmują się prawem wyznaniowym bądź w sposób samoistny, bądź też łącznie z innymi dyscyplinami prawnymi.

Samoistne katedry prawa wyznaniowego istnieją obecnie na czterech wydziałach prawa, tj.: na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego (UW) w Warszawie, na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW) w Warszawie, na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (KUL) w Lublinie oraz na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych (WZNPiE) KUL w Tomaszowie Lubelskim. Przykłady łączenia w nazwie katedry prawa wyznaniowego z inną dyscypliną prawną mają natomiast miejsce: w Katedrze Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (UWM) w Olsztynie, w Katedrze Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa Kanonicznego (WPK) Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w Katedrze Prawa Wyznaniowego i Kanonicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej (ChAT) w Warszawie oraz w Katedrze Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Sekcja św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”. Ponadto badania z zakresu prawa wyznaniowego i innej dyscypliny prawniczej prowadzone są w: Zakładzie Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) w Krakowie oraz w Zakładzie Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego (UO) w Opolu.

Określając strukturalne przyporządkowanie wyżej wymienionych katedr i zakładów, wyjaśnić należy, iż na większości wydziałów poszczególne z nich przyporządkowane są bezpośrednio ich władzom wydziałowym. W niektórych jednak wypadkach katedry te i zakłady podlegają także władzom określonego instytutu działającego w ramach wydziału. Chodzi tu o: Katedrę Prawa Wyznaniowego na WPiA UW, która funkcjonuje w ramach Instytutu Historii Prawa, Katedrę Prawa Wyznaniowego na WPPKiA KUL w Lublinie funkcjonującą w ramach Instytutu Prawa oraz Katedrę Prawa Wyznaniowego na WZNPiE KUL w Tomaszowie Lubelskim, która również istnieje w ramach Instytutu Prawa. Natomiast Zakład Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na WPiA UO strukturalnie przyporząd-

kowany jest do Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego, zaś zakład Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na WPiA UJ w Krakowie – do Katedry Historii Prawa Polskiego. Wyjątkiem w powyższej systematyce jest strukturalne przyporządkowanie Katedry Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, która podlega bezpośrednio władzom jednej z dwóch funkcjonujących w ramach tego Instytutu Sekcji, tj. – Sekcji św. Andrzeja Boboli¹.

Odnosząc się do powyższego, stwierdzić należy, iż kształtowanie struktury organizacyjnej przez poszczególne uczelnie i wydziały dokonuje się w sposób wolny i swobodny, co zgodne jest z posiadaną przez te uczelnie autonomią i niezależnością działania. Wydaje się jednak, że łączenie w ramach poszczególnych jednostek (instytutów, katedr i zakładów) prawa wyznaniowego z prawem kanonicznym nie jest zabiegiem właściwym. Prawo wyznaniowe jest bowiem dziedziną prawa polskiego (świeckiego), natomiast prawo kanoniczne to prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego bądź w szerszym rozumieniu – prawo wewnętrzne poszczególnych Kościołów chrześcijańskich².

1.2. OBSADA PERSONALNA KATEDR I ZAKŁADÓW PRAWA WYZNANIOWEGO

Skład personalny katedr i zakładów prawa wyznaniowego – w porównaniu z ostatnimi latami – wykazuje tendencję wzrostową, co niewątpliwie ma swój wpływ na rozwój tej dyscypliny naukowej. Zauważyć jednak należy, że z uwagi na dwudzielinowy charakter badawczy niektórych katedr prawa wyznaniowego, w ich składzie osobowym znajdują się także osoby, które nie zajmują się prawem wyznaniowym w sposób bezpośredni. Obecnie sytuacja przedstawia się następująco:

¹ Drugą Sekcją na PWT w Warszawie stanowi Sekcja św. Jana Chrzyciela.

² Zob. A. Tunia, *Pojęcie i nauka prawa wyznaniowego w Polsce*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2007, nr 1-2, s. 16-17.

– Katedra Prawa Wyznaniowego na WPiA UW w Warszawie – prof. dr hab. Marek Wąsowicz (kurator Katedry), prof. dr hab. Michał Pietrzak, dr Paweł Borecki (adiunkt), mgr Włodzimierz Bendza (doktorant);

– Katedra Prawa Wyznaniowego na WPiA UKSW w Warszawie – ks. dr hab. Krzysztof Warchałowski, prof. UKSW (kierownik Katedry);

– Katedra Prawa Wyznaniowego na WPPKiA KUL w Lublinie – ks. dr hab. Piotr Stanisław (kierownik Katedry), ks. prof. dr hab. Henryk Misztal, dr Marta Ordon (asystent), mgr Aneta Abramowicz (asystent) oraz mgr Michał Zawisłak (doktorant);

– Katedra Prawa Wyznaniowego na WZNPIE KUL w Tomaszowie Lubelskim – ks. prof. dr hab. Henryk Misztal (kurator Katedry), dr Marek Bielecki (adiunkt);

– Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na WPK UKSW w Warszawie – ks. prof. dr hab. Józef Krukowski (kierownik Katedry), ks. prof. dr hab. Marian Fąka oraz dr Paweł Sobczyk (adiunkt);

– Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na WPiA UWM w Olsztynie – ks. prof. dr hab. Ryszard Szytchmiller (kierownik Katedry), ks. dr hab., prof. UWM Florian Lempa, ks. bp dr hab., prof. UWM Tadeusz Płoski (adiunkt), dr Alicja Wojciechowska (adiunkt), mgr Aleksandra Bitowt (asystent), mgr Justyna Krzywkowska (asystent) oraz mgr Monika Sarnowska (asystent);

– Katedra Prawa Wyznaniowego i Kanonicznego na ChAT w Warszawie – bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański (kierownik Katedry), prof. dr hab. Michał Pietrzak i dr Jarosław Matwiejuk;

– Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na PWT „Bolanum” w Warszawie – ks. prof. dr hab. Julian Kałowski (kierownik Katedry), ks. dr Witold Adamczewski (adiunkt), ks. dr Bogusław Trzeciak (adiunkt);

– Zakład Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na WPiA UJ w Krakowie – dr Zdzisław Zarzycki (kierownik Zakładu) i mgr Maciej Mikuła (doktorant);

– Zakład Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na WPiA UO w Opolu – ks. dr hab., prof. UO Artur Mezglewski (kierownik Zakładu) oraz mgr Aleksandra Wilk (asystent).

2. KIERUNKI BADAWCZE PRZEDSTAWICIELI NAUKI PRAWA WYZNANIOWEGO

Prawo wyznaniowe stanowi przekrojową dziedzinę prawa polskiego, która posiada liczne związki z innymi dyscyplinami prawniczymi. Zrozumiałe jest zatem, że badania naukowe w tym przedmiocie prowadzą nie tylko osoby pracujące w ramach katedr i zakładów prawa wyznaniowego, ale także przedstawiciele innych dyscyplin naukowych. Są to osoby zajmujące się prawem konstytucyjnym, administracyjnym, cywilnym, historią, teorią i filozofią prawa, prawem międzynarodowym, prawem Unii Europejskiej oraz prawem kanonicznym (prawem wewnętrznym związków wyznaniowych).

Prawo wyznaniowe najliczniej uprawiane jest przez uczonych wywodzących się z Uniwersytetu Warszawskiego. Są to naukowcy pracujący na Wydziale Prawa i Administracji oraz na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych. W ramach WPiA UW badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzą: prof. dr hab. Michał Pietrzak, dr Paweł Borecki oraz mgr Włodzimierz Bendza. Prof. M. Pietrzak prowadzi badania dotyczące m.in.: stosunków między państwem i Kościołem w okresie II RP i PRL, problematyki zgodności konkordatu z 1993 r. z Konstytucją i prawem polskim, nauczania religii w szkołach publicznych, statusu prawnego nierzymskokatolickich kościołów i innych związków wyznaniowych oraz systemu relacji między państwem i Kościołem we Francji. Z kolei dr P. Borecki zajmuje się m.in. zagadnieniami dotyczącymi: zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, statusu prawnego poszczególnych związków wyznaniowych, statusu osób bezwyznaniowych. Podejmuje także badania o charakterze historycznoprawnym i komparatystycznym. Natomiast mgr W. Bendza skupia swoje zainteresowania wokół statusu prawnego i sytuacji majątkowej Kościoła prawosławnego w II RP.

W ramach drugiego z wymienionych wydziałów UW, czyli Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzą pracownicy Instytutu Nauk Politycznych. Są to: dr hab., prof. UW Grzegorz Rydlewski, dr hab., prof. UW Janusz Osuchowski (kierownik Zakładu Nauki o Państwie i Ad-

ministracji Publicznej), dr Beata Górowska, mgr Ryszard Brożyniak (Zakład Nauki o Państwie i Administracji Publicznej), dr hab. Wojciech Jakubowski (Zakład Najnowszej Historii Politycznej), dr Jarosław Szymanek (Zakład Systemów Politycznych) oraz mgr Wojciech Brzozowski (Zakład Historii Myśli i Ruchów Społecznych). Ich badania w głównej mierze koncentrują się wokół zagadnień dotyczących szeroko pojmowanej polityki wyznaniowej. W tym zakresie prowadzą je przede wszystkim: prof. G. Rydlewski, prof. J. Osuchowski, dr B. Górowska oraz mgr R. Brożyniak. Problem dotyczący statusu prawnego Stolicy Apostolskiej i Państwa Watykańskiego stanowi m.in. przedmiot badań dra hab. W. Jakubowskiego. Natomiast dr J. Szymanek zajmuje się przede wszystkim problematyką konstytucyjnych podstaw prawa wyznaniowego, zaś mgr W. Brzozowski także kwestią regulacji stosunków państwo – Kościół w Hiszpanii.

Z Uniwersytetem Warszawskim związany jest dr Andrzej Czohara (wieloletni dyrektor Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji), dr Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska (pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Politologii na Uniwersytecie Humanistyczno-Przyrodniczym w Kielcach) oraz dr Paweł Leszczyński (pracownik naukowo-dydaktyczny w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Gorzowie Wlkp.). Zainteresowania i badania naukowe tychże osób koncentrują się w szczególności wokół stosunków państwo-kościół w krajach Europy Zachodniej, administracji wyznaniowej oraz sytuacji prawnej poszczególnych związków wyznaniowych.

Równie liczną grupę naukowców zajmujących się prawem wyznaniowym stanowią osoby wywodzące się z Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Badania naukowe prowadzą tu: ks. prof. dr hab. Henryk Misztal, ks. dr hab. Piotr Stanisławski, dr Marta Ordon, mgr Aneta Abramowicz oraz mgr Michał Zawiaślak – pracownicy Katedry Prawa Wyznaniowego, a także osoby stale współpracujące z tą Katedrą, tj.: ks. dr hab. prof. KUL Artur Mezglewski (kierownik Katedry Prawa Wykroczeń i Postępowań Dyscyplinarnych), o. dr hab., prof. KUL Wiesław Bar (kierownik Katedry Prawa Kanonizacyjnego), mgr Lidia Fiejdasz (Katedra Prawa Kanonizacyjnego),

ks. dr Tadeusz Stanisławski oraz dr Jacek Dziobek-Romański (Katedra Nauki Administracji). Na Wydziale tym naukę prawa wyznaniowego uprawiają także: ks. prof. dr hab. Józef Krukowski – kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego oraz pracujący w ramach tej samej Katedry – ks. dr Krzysztof Orzeszyna. Z kolei na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim prawem wyznaniowym zajmuje się dr Marek Bielecki (Katedra Prawa Wyznaniowego) oraz dr Bogusław Uljasz (Katedra Prawa Administracyjnego), natomiast na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie (WZNoS) KUL w Stalowej Woli – dr Anna Tunia (Katedra Prawa Międzynarodowego).

Badania naukowe ks. dr. hab. P. Stanisza dotyczą m.in. konstytucyjnych podstaw wolności religijnej w Polsce, problemu wolności religijnej w UE, ubezpieczeń społecznych osób duchownych oraz trybu regulacji stosunków między państwem i niekatolickimi związkami wyznaniowymi w Republice Włoskiej. Ks. prof. H. Misztal zajmuje się przede wszystkim zagadnieniem dotyczącym wolności religijnej rodziny, w tym prawa rodziców do religijnego wychowania dzieci. Dr M. Ordon skupia swoje zainteresowania wokół zagadnień związanych z funkcjonowaniem organizacji i stowarzyszeń religijnych w prawie polskim oraz problematyki zrzeszania się w okresie PRL. Mgr A. Abramowicz interesuje się problemem wolności religijnej jednostki w prawie wspólnotowym, natomiast mgr M. Zawisłak zajmuje się problematyką finansowania związków wyznaniowych.

Problematyka badań naukowych ks. prof. A. Mezglewskiego dotyczy m.in. zagadnień związanych ze szkolnictwem wyznaniowym w Polsce, nauczaniem religii w prawie polskim, ochroną danych osobowych w działalności związków wyznaniowych, wyznaniową formą zawarcia małżeństwa oraz problemem podmiotowości publicznoprawnej Stolicy Apostolskiej i Państwa-Miasta Watykańskiego. O. prof. W. Bar zajmuje się m.in. problemem wolności religijnej w państwach Ameryki Łacińskiej oraz w państwach islamskich. Mgr L. Fiejdasz skupia swoje zainteresowania wokół problematyki stosunków między państwem i Kościołem w okresie PRL. Ks. dr T. Stanisławski koncentruje się przede wszystkim wokół kwestii związanych z opo-

datkowaniem instytucji kościelnych oraz osób duchownych w prawie polskim. Dr J. Dziobek-Romański prowadzi badania dotyczące m.in. funkcjonowania w prawie polskim Kościoła katolickiego, nierzymskokatolickich związków wyznaniowych oraz sekt. Przedmiotem badań naukowych ks. prof. J. Krukowskiego jest problematyka dotycząca m.in.: relacji państwo-kościół, prawa konkordatowego, prawa małżeńskiego, nauczania religii, systemów finansowania instytucji kościelnych oraz konstytucyjnych podstaw prawa wyznaniowego. Ks. dr K. Orzeszyna koncentruje się wokół zagadnienia dotyczącego relacji między państwem i Kościołem we Francji. Z kolei głównym przedmiotem zainteresowań dra M. Bieleckiego jest problem wolności religijnej dziecka. Dr B. Uliasz zajmuje się problemem współdziałania państwa i Kościoła w zakresie pomocy społecznej. Natomiast dr A. Tunia prowadzi badania naukowe dotyczące wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa cywilnego oraz możliwości prowadzenia działalności turystycznej przez związki wyznaniowe.

Na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie prawo wyznaniowe stanowi przedmiot badań pracowników Wydziału Prawa i Administracji oraz Wydziału Prawa Kanonicznego. W ramach tego pierwszego badania swoje prowadzi – ks. prof. Krzysztof Warchałowski (Katedra Prawa Wyznaniowego), natomiast w ramach Wydziału Prawa Kanonicznego – ks. prof. Józef Krukowski, ks. prof. dr hab. Marian Fąka oraz dr Paweł Sobczyk (Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego). Przedmiotem badań ks. prof. K. Warchałowskiego jest przede wszystkim problematyka nauczania religii we współczesnych konkordatach, a także problem wolności religijnej w Unii Europejskiej. Ks. prof. M. Fąka zajmuje się kwestią stosunków między państwem i Kościołem katolickim w okresie PRL, zaś dr P. Sobczyk – m.in. konstytucyjnymi podstawami wolności religijnej.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzą uczeni z Wydziału Prawa i Administracji, tj. prof. dr hab. Waław Uruszczak (kierownik Katedry Historii Prawa Polskiego), dr Zdzisław Zarzycki oraz mgr Maciej Mikuła. Prof. W. Uruszczak swoje badania naukowe w głównej mierze koncentruje na historii stosunków między państwem i Kościołem w Polsce, zwłaszcza w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Dr Z. Zarzycki zajmuje się m.in. działalnością związków wyznaniowych w zakresie pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Prowadzi też badania o charakterze historycznoprawnym. Natomiast mgr M. Miłkuła interesuje się relacjami państwo-Kościół w okresie jurysdykcyjno-nalizmu.

Na Uniwersytecie Śląskim badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzi prof. dr hab. Ryszard Małajny (kierownik Katedry Porównawczego Prawa Konstytucyjnego i Doktryn Politycznych oraz Prawnych WPiA). Zainteresowania badawcze prof. R. Małajnego skupiają się przede wszystkim wokół amerykańskiego modelu relacji między państwem i kościołem.

Na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu prawem wyznaniowym zajmuje się prof. dr hab. Krzysztof Krasowski (kierownik Katedry Historii i Ustroju Państwa WPiA), a także dr Maksymilian Stanulewicz oraz mgr Tomasz Ziński (Katedra Historii i Ustroju Państwa). Badania naukowe prof. K. Krasowskiego dotyczą przede wszystkim sytuacji prawnej Kościoła katolickiego w okresie II RP i Polski Ludowej. Dr M. Stanulewicz zajmuje się stosunkami państwo-Kościół w XIX i XX w., zaś mgr T. Ziński skupia się wokół problemu wolności religijnej w Konstytucji Stanów Zjednoczonych.

Na Uniwersytecie Wrocławskim działalność naukową w zakresie prawa wyznaniowego prowadzą pracownicy Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii (WPAiE) oraz Instytutu Politologii funkcjonującego na Wydziale Nauk Społecznych. Na WPAiE prawem wyznaniowym zajmuje się dr Michał Rynkowski (Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego), zaś w Instytucie Politologii – dr hab. Ewa Waszkiewicz (Zakład Systemów Politycznych). Publikacje dra M. Rynkowskiego dotyczą sytuacji związków wyznaniowych w prawie wspólnotowym. Natomiast dr hab. E. Waszkiewicz interesuje się przede wszystkim polityką wyznaniową Polski oraz zagadnieniem wolności sumienia i wyznania mniejszości narodowych w III RP.

Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzą ks. prof. dr hab. Ryszard Sztychmiller oraz bp dr hab., prof UWM Tadeusz Płoski. Ks. prof. R. Sztychmiller zajmuje się przede

wszystkim kwestią zawierania małżeństw „konkordatowych” oraz konstytucyjną ochroną małżeństwa i rodziny, zaś bp prof. T. Płoski – zagadnieniem dotyczącym statusu prawnego ordynariatu polowego w Polsce.

Z kolei na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku prawo wyznaniowe stanowi przedmiot badań dra Jarosława Matwiejuka (Katedra Prawa Konstytucyjnego). Koncentruje się on głównie wokół konstytucyjnych zasadach relacji między państwem i Kościołem w Polsce oraz problemu funkcjonowania nierzymskokatolickich związków wyznaniowych, w tym zwłaszcza kościoła prawosławnego.

Na Uniwersytecie Opolskim prawo wyznaniowe jest uprawiane – w ramach Wydziału Prawa i Administracji – przez ks. dra hab., prof. UO Artura Mezglewskiego (Zakład Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego), dra Andrzeja Szymańskiego (Katedra Historii Polski i Historii Powszechnej Państwa i Prawa) oraz przez ks. dr Dariusza Walencika (Katedra Nauk Prawno-Ustrojowych). Badania dra A. Szymańskiego koncentrują się zwłaszcza wokół zagadnień historyczno-prawnych, natomiast ks. dr D. Walencik zajmuje się m.in. problematyką rewindykacji majątku kościelnego oraz statusem prawnym Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzone są na Wydziale Prawa i Administracji w ramach Katedry Prawa Konstytucyjnego. Prowadzi je dr hab. Ryszard Mojak, który interesuje się przede wszystkim konstytucyjnymi zasadami relacji między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi – zarówno w ujęciu historycznym, jak i współcześnie.

Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu badania w zakresie prawa wyznaniowego prowadzi dr hab. Bartosz Rakoczy (Katedra Prawa Ochrony Środowiska). Zajmuje się on aspektami prywatnoprawnymi tej dziedziny prawa.

Na Wydziale Teologii Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie badania z zakresu prawa wyznaniowego prowadzą: bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, dr Jarosław Matwiejuk (Katedra Prawa Wyznaniowego i Kanonicznego) oraz dr hab., prof. ChAT Tadeusz J. Zieliński (Katedra Teologii Systematycznej). Bp

W. Wysoczański zajmuje się stosunkami między państwem a nierzym-skokatolickimi związkami wyznaniowymi w Polsce, natomiast prof. T. Zieliński jest wybitnym znawcą anglosaskiego prawa wyznaniowego.

3. PROCES KONSOLIDACJI ŚRODOWISKA EKLEZJASTYCYSTÓW POLSKICH

Rozwojowi prawa wyznaniowego w Polsce niewątpliwie służy zainicjowany w 2003 r. przez Katedrę Prawa Wyznaniowego – na WPPKiA Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – proces konsolidacji środowiska osób zajmujących się tą dziedziną prawa polskiego. Katedra ta zorganizowała – w latach 2003, 2004 oraz 2006 – trzy ogólnopolskie sympozja połączone ze Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego. Tematyka tych sympozjów była następująca: „Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego” (2003)³, „Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej” (2004)⁴, „Funkcje publiczne związków wyznaniowych” (2006)⁵. Inicjatywa ta została następnie kontynuowana przez Ośrodek Białostocki, tj. Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, który w dniach 26-27 września 2007 r. zorganizował czwarte Ogólnopolskie Sympozjum i Zjazd Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego. Tematem tego zjazdu było: „10 lat regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. Próba oceny”⁶. Kolejne – piąte – spotkanie wykładowców prawa wyznaniowego odbyło się w dniach 13-15 maja

³ Zob. *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004.

⁴ Zob. *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005.

⁵ Zob. *Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2007.

⁶ Zob. *10 lat regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. Próba oceny*, red. J. Matwiejuk, Białystok 2008 (w druku).

2008 r. Zorganizowane ono zostało przez Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim. Jego tematem był „Bilateralizm w stosunkach państwowo-kościelnych”. Organizacja zaś szóstego Zjazdu Wykładowców Prawa Wyznaniowego podjęta została przez Zakład Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego. Zjazd ten odbędzie się w dn. 19-21 maja 2009 r. Jego temat został sformułowany następująco: „Od tymczasowości do stabilizacji. Zmiany w polskim prawie wyznaniowym na przestrzeni lat 1989-2009”.

Należy zauważyć, iż w zjazdach tych uczestniczy coraz większa liczba osób zajmujących się prawem wyznaniowym. W trzech pierwszych spotkaniach uczestniczyło ok. 50 osób, w czwartym ok. 60, natomiast w piątym już ok. 70. osób uprawiających tę dyscyplinę prawniczą. Należy także oczekiwać, iż planowane kolejne spotkania będą cieszyły się nie mniejszą liczbą zainteresowanych osób.

4. DYDAKTYKA PRAWA WYZNANIOWEGO

4.1. WYKŁADOWCY PRAWA WYZNANIOWEGO

Prawo wyznaniowe jako dyscyplina dydaktyczna rozwija się nie mniej intensywnie, niż nauka tego przedmiotu. Obecnie przedmiot ten wykładany jest na piętnastu polskich uniwersytetach⁷, czterech uczelniach (wydziałach) teologicznych, w kilku wyższych szkołach prywatnych oraz we wszystkich wyższych seminariach duchownych w Polsce.

Prawo wyznaniowe jest przedmiotem zajęć dydaktycznych na wydziałach prawa i administracji w następujących uczelniach: Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II⁸, Uniwersytecie Marii

⁷ Zauważyć należy, iż jeszcze w ub. roku akademickim (2006/2007) prawo wyznaniowe stanowiło przedmiot zajęć dydaktycznych na 13 uniwersytetach. Zob. A. Tunia, *Pojęcie i nauka prawa wyznaniowego*, s. 21-22.

⁸ Zajęcia z prawa wyznaniowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL w Lublinie prowadzi: ks. prof. dr hab. Henryk Misztal, ks. dr hab., prof. KUL. Artur Mezglewski, o. dr hab., prof. KUL Wiesław Bar, ks. dr hab. Piotr

Curie-Skłodowskiej w Lublinie⁹, Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie¹⁰, Uniwersytecie Warszawskim¹¹, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie¹², Uniwersytecie Śląskim w Katowicach¹³, Uniwersytecie Opolskim¹⁴, Uniwersytecie Wrocławskim¹⁵, Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu¹⁶, Uniwersytecie Łódzkim¹⁷, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu¹⁸, Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie¹⁹, Uniwer-

Stanisz, dr Marta Ordon, ks. dr Tadeusz Stanisławski, mgr Aneta Abramowicz, mgr Michał Zawisłak, mgr Lidia Fiejdasz. Na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim – dr Marek Bielecki, zaś na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli – dr Anna Tunia oraz mgr Marcin Dębiński.

⁹ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi tu – dr hab. Ryszard Mojak.

¹⁰ Na Wydziale Prawa Kanonicznego zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzą: ks. prof. dr hab. Józef Krukowski oraz dr Paweł Sobczyk. Natomiast na Wydziale Prawa i Administracji – ks. dr hab., prof. UKSW Krzysztof Warchałowski.

¹¹ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzą tu – prof. dr hab. Michał Pietrzak, dr Paweł Borecki oraz mgr Włodzimierz Bendza.

¹² Dydaktyką z zakresu prawa wyznaniowego zajmują się – prof. dr hab. Waław Uruszczak, dr Zdzisław Zarzycki oraz mgr Maciej Miłuka.

¹³ Prawo wyznaniowe wykłada tu – prof. dr hab. Ryszard Małajny.

¹⁴ Dydaktyką z prawa wyznaniowego zajmuje się tutaj – ks. dr hab., prof. UO Artur Mezgowski.

¹⁵ Na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzą – dr Michał Rynkowski oraz dr Maciej Lis (Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego), dr Aleksandra Szadok-Bratuń (Zakład Prawa Administracyjnego) oraz dr Józef Kordeczuk (Zakład Powszechnej Historii Państwa i Prawa).

¹⁶ Wykład i seminarium z prawa wyznaniowego prowadzi tu – prof. dr hab. Krzysztof Krasowski (kierownik Katedry Historii i Ustroju Państwa).

¹⁷ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi tu – ks. dr hab. Grzegorz Leszczyński (kierownik Zakładu Prawa Kanonicznego, który funkcjonuje przy Katedrze Teorii i Filozofii Prawa).

¹⁸ Dydaktyką zajmują się tu – dr hab., prof. UMK Wiesław Mossakowski (kierownik Katedry Prawa Kanonicznego) oraz dr Ewa Gajda (Katedra Prawa Kanonicznego).

¹⁹ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzą – ks. dr hab., prof. UWM Florian Lempa, ks. bp. dr hab. Tadeusz Płoski, mgr Aleksandra Bitowt oraz mgr Monika Sarnowska.

sytecie w Białymstoku²⁰, Uniwersytecie Gdańskim²¹ oraz Uniwersytecie Rzeszowskim²².

Prawo wyznaniowe wykładane jest także na Akademii Podlaskiej w Siedlcach²³, Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie²⁴ – będącej uczelnią jednowydziałową oraz na wydziałach teologii uczelni państwowych i kościelnych, tj. na: KUL, UKSW, UWM, UŚ, UO, UAM, UMK, Uniwersytecie Szczecińskim (USz) Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (PAT)²⁵, Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu (PWT Wr.)²⁶ oraz Papieskim Wydziale Teologicznym – Sekcja św. Andrzeja Boboli („Bobolanum”) w Warszawie²⁷, a ponadto – jak wspomniano – prawo wyznaniowe stanowi przedmiot zajęć dydaktycznych we wszystkich (diecezjalnych i zakonnych) wyższych seminariach duchownych (WSD) w Polsce²⁸.

Rozwój prawa wyznaniowego zaowocował także tym, że przedmiot ten wszedł do programów nauczania na niektórych uczelniach

²⁰ Prawo wyznaniowe wykłada tu – dr Jarosław Matwiejuk (Katedra Prawa Konstytucyjnego).

²¹ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi tu – ks. dr Grzegorz Świsł.

²² Prawo wyznaniowe wykłada tu – ks. dr Piotr Steczkowski (kierownik Zakładu Teorii Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych). Przedmiotem tym zajmuje się również mgr Grzegorz Maroń (Zakład Teorii Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych).

²³ Zajęcia z prawa wyznaniowego na AP prowadzi – prof. AP, dr hab. Ryszard Mojak.

²⁴ Dydaktyką zajmują się tu – ks. bp prof. dr hab. W. Wysoczański, prof. dr hab. M. Pietrzak oraz dr Jarosław Matwiejuk.

²⁵ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi tutaj – ks. dr Bronisław Fidelus (Instytut Prawa Kanonicznego).

²⁶ Prawo wyznaniowe wykłada ks. dr hab., prof. PWT Wiesław Wenz (kierownik Katedry Prawa Kanonicznego w Instytucie Teologii Praktycznej).

²⁷ Dydaktyką prawa wyznaniowego zajmują się tutaj: się ks. dr Witold Adamczewski oraz ks. dr Bogusław Trzeciak.

²⁸ Np. w WSD w Płocku zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi – ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski; WSD w Gdańsku – ks. bp dr Ryszard Kasyna, w WSD w Paradyżu – ks. dr Tadeusz Stanisławski; w WSD w Przemyślu – ks. dr Józef Bar; w WSD w Rzeszowie – ks. dr Tadeusz Wyskiel; w WSD w Sandomierzu – ks. dr Jacek Staszak; w WSD w Poznaniu – ks. dr Benedykt Glinkowski; w WSD w Białymstoku – ks. dr Andrzej Kakareko; w Wyższym Baptistycznym Seminarium Duchownym w Warszawie – dr hab., prof. ChAT Tadeusz Zieliński.

prywatnych, tj. w: Wyższej Szkole Handlu i Prawa im. R. Łazarskiego w Warszawie²⁹, Collegium Varsoviensis w Warszawie (funkcjonującej do niedawna pod nazwą Szkoła Wyższa Warszawska)³⁰, Krakowskiej Szkole Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego³¹, Wyższej Szkole Menedżerskiej w Legnicy³² oraz Wyższej Szkole Handlowej w Radomiu³³.

Należy również zauważyć, iż na niektórych wydziałach (instytutach) politologii, tj. na: Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW w Warszawie³⁴ oraz Wydziale Stosunków Międzynarodowych i Politologii UJ w Krakowie³⁵, a także na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Zielonogórskiego (UZ)³⁶ organizowane są zajęcia dotyczące polityki i stosunków wyznaniowych w Polsce i Europie.

4.2. NAZWA, FORMA, CHARAKTER I WYMIAR ZAJĘĆ Z PRAWA WYZNANIOWEGO

W większości przypadków przedmiot ten jest określany jako „Prawo wyznaniowe” (UKSW, KUL, UMCS, UŚ, UW_r, UO, UAM, UwB, UŁ, UG, ChAT, PAT, PWT Wrocław, PWT Poznań, PWT Warszawa, WSD). Niektóre uczelnie stosują nazwy: „Polskie prawo wyznaniowe” (UW, UWM, UW_r) lub „Państwowe prawo wyznaniowe” (UMK). Ponadto na niektórych uczelniach prowadzone są zajęcia z „Europejskiego prawa wyznaniowego” (UW, UW_r, UJ, KUL).

²⁹ Prawo wyznaniowe wyklada tu – ks. dr hab., prof. UWM Florian Lempa.

³⁰ Wykład z prawa wyznaniowego prowadzi tu – ks. dr hab., prof. KUL Marian Stasiak.

³¹ Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzi tutaj – dr Zdzisław Zarzycki.

³² Prawo wyznaniowe wyklada tu – ks. prof. dr hab. Edward Górecki.

³³ Prawem wyznaniowym zajmuje się tutaj – ks. bp dr hab., prof. KUL Andrzej Dziega.

³⁴ Dydaktyką zajmują się tu – dr hab., prof. UW Janusz Osuchowski, dr Beata Górowska oraz dr Jarosław Szymanek.

³⁵ Zajęcia z prawa i polityki wyznaniowej prowadzą tu pracownicy Katedry Historii Polskiej i Myśli Politycznej Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, do której należą: prof. dr hab. Jacek Majchrowski (kierownik Katedry), dr hab. Antoni Dudek i dr Bożena Bankowicz.

³⁶ W Instytucie Politologii UZ zajęcia dydaktyczne prowadzi – dr Ryszard Michalak.

Niekiedy też w programach nauczania można znaleźć oddzielne zajęcia z „Polskiego prawa wyznaniowego” i „Europejskiego prawa wyznaniowego” (UWr) albo obejmujące ten sam zakres tematyczny zajęcia prowadzone pod wspólną nazwą „Prawo wyznaniowe w Polsce i Europie” (Uniwersytet Rzeszowski – URz). Na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu prowadzone są zajęcia z „Prawa wyznaniowego” i „Państwowego prawa wyznaniowego”. Natomiast na Uniwersytecie Jagiellońskim zajęcia z zakresu prawa wyznaniowego prowadzone są pod wspólną nazwą „Prawo kościelne i wyznaniowe”. Można jednak także w programie nauczania na tej uczelni znaleźć przedmiot: „Prawo wyznaniowe w Unii Europejskiej”.

Należy ponadto zwrócić uwagę, iż na niektórych polskich uczelniach (chodzi tu o wydziały i instytuty politologiczne) zagadnienia z zakresu prawa wyznaniowego są omawiane w ramach takich przedmiotów jak: „Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce”, „Stosunki religijne i wyznaniowe w Europie” (Uniwersytet Zielonogórski), „Stosunki wyznaniowe w RP”, „Polityka wyznaniowa współczesnych państw”, „Nierzymkokatolickie związki wyznaniowe we współczesnej Polsce” (UW), „Związki wyznaniowe” (Uniwersytet Szczeciński), „Stosunki narodowościowe, etniczne i wyznaniowe w Europie” (Akademia Świętokrzyska), „Elementy prawa wyznaniowego”, „Związki wyznaniowe w stosunkach europejskich” (UJ). Ponadto wspomnieć należy, iż na UwB na kierunku europeistyka, prowadzony jest wykład „Jednostka w prawie wyznaniowym państw członkowskich Unii Europejskiej” oraz „Stosunki wyznaniowe współczesnej Europy”.

Zajęcia z prawa wyznaniowego mają najczęściej formę wykładu (tak jest np. na wydziałach prawa i administracji: UW, UMSC, UŚ, UWr, UO, UAM, UŁ, UMK, UwB, UG, URz, we wszystkich WSD oraz na wydziałach teologicznych: KUL, UKSW, UWM, UŚ, UO, UAM, UMK, USz, PAT, PWT i Bobdanum) lub wykładu i ćwiczeń (np. KUL, UKSW, UJ, UWM). Na niektórych uczelniach prowadzone są również z tego przedmiotu seminaria (np. KUL, UW, UKSW, UJ, UAM, UMK, UŚ, UwB) i konwersatoria (np. UMK, UW).

Jeśli chodzi o charakter i wymiar tych zajęć, to należy stwierdzić, iż prawo wyznaniowe jest przedmiotem obowiązkowym w programie studiów magisterskich na Wydziale Prawa, Prawa Kano-

nicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zajęcia te prowadzone są na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, na wszystkich trzech kierunkach prowadzonych w ramach Wydziału w Lublinie, tj.: na kierunku prawo – w wymiarze 45 godz. wykładowych, na kierunku prawa kanonicznego – 45 godz. wykładowych oraz na kierunku administracja – 45 godz. wykładowych. Na każdym z tych kierunków – na studiach stacjonarnych – prowadzone są także ćwiczenia z prawa wyznaniowego w podobnym wymiarze, jak wykład³⁷. Zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzone są także na wydziałach zamiejscowych KUL-u. Na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim prowadzony jest wykład z prawa wyznaniowego w wymiarze 45 godz. oraz ćwiczenia – 30 godz.³⁸ Wymiar ten jest zatem niższy niż na Wydziale w Lublinie. Natomiast na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli (Instytut Prawa) wymiar zajęć z prawa wyznaniowego został – w ostatnim czasie – podniesiony i zrównany z wymiarem, jaki istnieje dla studentów kierunku prawo na WPPKiA KUL (tj. 45 godz. wykładu i 45 godz. ćwiczeń)³⁹, co niewątpliwie podkreśla intensywny rozwój prawa wyznaniowego w tym ośrodku uniwersyteckim⁴⁰.

Obowiązkowy charakter mają również zajęcia z prawa wyznaniowego prowadzone na WPiA Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, zarówno dla studentów kierunku prawniczego, jak i administracyjnego. Zajęcia te prowadzone są (na obu kierunkach) w wymiarze 15 godz. wykładu i 15 godz. ćwiczeń na studiach

³⁷ Na studiach niestacjonarnych nie ma ćwiczeń z prawa wyznaniowego. Zajęcia prowadzone są tylko w formie wykładów i seminariów.

³⁸ Na studiach niestacjonarnych na WZNPIE nie ma ćwiczeń z prawa wyznaniowego. Wykład prowadzony jest natomiast w podobnym wymiarze czasowym (tj. 45 godz.).

³⁹ Dla studentów studiujących w trybie niestacjonarnym nie ma ćwiczeń z prawa wyznaniowego. Podobnie jak na WPPKiA KUL w Lublinie oraz WZNPIE w Tomaszowie Lubelskim – prowadzony jest tylko wykład w wymiarze 45 godz.

⁴⁰ Wcześniej wymiar godzinowy zajęć z prawa wyznaniowego dla studentów prawa na WZNoS KUL wynosił – 30 godz. wykładu i 30 godz. ćwiczeń.

stacjonarnych oraz 9 godz. wykładu i 9 godz. ćwiczeń na studiach niestacjonarnych. Na WPiA Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu obowiązkowy charakter ma zarówno wykład, jak i konwersatorium z państwowego prawa wyznaniowego dla studentów kierunku administracja, studiujących w systemie stacjonarnym i niestacjonarnym. Na studiach stacjonarnych wykład prowadzony jest w wymiarze 20 godz., konwersatorium – 15 godz., zaś na studiach niestacjonarnych – 12 godz. – wykład i 9 godz. konwersatorium. Dla kierunku prawniczego na Wydziale tym nie są prowadzone zajęcia z prawa wyznaniowego. Podobnie obowiązkowy charakter mają obecnie (od r. ak. 2008/2009) zajęcia z prawa wyznaniowego dla studentów kierunku administracja studiujących na WPiA UMCS w Lublinie, gdzie na studiach uzupełniających – II stopnia (SUM) prowadzony jest wykład z tego przedmiotu w wymiarze 30 godz. – studia stacjonarne, 24 godz. – studia niestacjonarne (wieczorowe) i 27 godz. – studia niestacjonarne (zaoczne) – w tym 18 godz. wykład i 9 godz. – ćwiczenia. Natomiast na kierunku prawniczym, prawo wyznaniowe ma charakter przedmiotu kierunkowego i prowadzone jest w formie wykładu, w wymiarze 30 godz. – studia stacjonarne, 24 godz. – studia wieczorowe i 18 godz. – studia zaoczne. Należy zatem zauważyć, iż charakter, jak i wymiar zajęć z prawa wyznaniowego na WPiA UMCS został podniesiony. Wcześniej prowadzony był tylko wykład monograficzny (do wyboru) z tego przedmiotu w wymiarze 15 godz. dla wszystkich trybów studiów⁴¹. To podkreśla intensywny rozwój tej dyscypliny prawniczej na tej Uczelni. Na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego prawo wyznaniowe obowiązkowo wykładane jest na obu wydziałach tej uczelni (WPK i WPiA). Na Wydziale Prawa Kanonicznego – na obu istniejących tam specjalizacjach (kanoniczno-cywilnej i kanonicznej) – prowadzony jest wykład z prawa wyznaniowego w wymiarze 45 godz. i ćwiczenia – w wymiarze 30 godz., a także seminarium naukowe. Natomiast na WPiA wykład z prawa wyznaniowego (dla kierunku administracja) prowa-

⁴¹ Obecnie prowadzony jest także wykład monograficzny – do wyboru w wymiarze 30 godz. – studia stacjonarne i 15 godz. – studia zaoczne na kierunku administracja dla studentów, którzy rozpoczęli studia we wcześniejszych latach.

dzony jest w wymiarze 30 godz. na studiach stacjonarnych i 24 na studiach niestacjonarnych oraz seminarium magisterskie. Ponadto zgodnie z nowym programem nauczania obowiązkowy jest wykład z prawa wyznaniowego dla studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, w wymiarze 30 godz. na studiach stacjonarnych i 15 na studiach niestacjonarnych. Należy także zauważyć, iż na wszystkich wydziałach teologii oraz we wszystkich wyższych seminariach duchownych Kościoła katolickiego w Polsce wykład z prawa wyznaniowego ma charakter obowiązkowy. Jest on prowadzony na VI roku studiów w wymiarze 15 godzin.

Na WPiA Uniwersytetu Warszawskiego prawo wyznaniowe ma charakter przedmiotu specjalizacyjnego do wyboru. Tak jest w przypadku konwersatorium z przedmiotu „Europejskie prawo wyznaniowe”, które prowadzone jest na kierunku prawo – w wymiarze 30 godz. na studiach stacjonarnych. Natomiast na kierunku administracja wykład i konwersatorium z przedmiotów: „Prawo wyznaniowe” oraz „Prawo wyznaniowe w Europie” prowadzonych na studiach stacjonarnych w wymiarze 30 godz. – każde, mają charakter zajęć uzupełniających, do wyboru.

Charakter przedmiotu fakultatywnego, do wyrobu (należącego do tzw. grupy podstawowej) ma prawo wyznaniowe na WPiA Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie dla kierunku prawo, na studiach stacjonarnych prowadzony jest wykład pt. „Prawo kościelne i wyznaniowe” – w wymiarze 45 godz. oraz wykład „Prawo wyznaniowe w Unii Europejskiej” – w wymiarze 30 godz. (jako przedmiot z tzw. grupy specjalizacyjnej). Natomiast na kierunku administracyjnym prowadzony jest jedynie drugi z wymienionych wykładów, w podobnym wymiarze. Na studiach niestacjonarnych nie ma zajęć z prawa wyznaniowego. Podobny charakter, czyli charakter przedmiotu fakultatywnego do wyboru – ma prawo wyznaniowe na WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego oraz w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Legnicy.

Natomiast przedmiotem kierunkowym (podstawowym) do wyrobu – prawo wyznaniowe jest dla studentów prawa i administracji na: Uniwersytecie Łódzkim (30 godz. – studia stacjonarne i wieczorowe) oraz na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu

(30 godz. – studia stacjonarne, niestacjonarne i eksternistyczne), a także dla studentów prawa na Uniwersytecie Gdańskim (15 godz. – studia stacjonarne) oraz dla studentów administracji na Uniwersytecie Rzeszowskim. Taki sam charakter przedmiot ten ma dla studentów administracji w Collegium Varsoviensis w Warszawie.

5. PODRĘCZNIKI PRAWA WYZNANIOWEGO

W chwili obecnej na rynku wydawniczym istnieją trzy podręczniki akademickie oraz jeden przeznaczony dla studentów teologii. Najwcześniej pojawił się podręcznik M. Pietrzaka pt. *Prawo wyznaniowe*. Opublikowany on został w 1988 r. przez wydawnictwo PWN w Warszawie. Doczekał się on też wielu wznowień. Ostatnie jego wydanie ukazało się w 2005 r. w wydawnictwie Lexis Nexis w Warszawie. Podręcznik ten kładzie nacisk na kwestie relacji państwo-Kościół w ujęciu historycznym, obszernie przedstawiając sytuację związków wyznaniowych w II RP oraz w okresie Polski Ludowej.

W roku 2000 ukazało się pierwsze wydanie podręcznika pt. *Polskie prawo wyznaniowe* autorstwa J. Krukowskiego i K. Warchałowskiego, opublikowane w wydawnictwie PWN w Warszawie⁴². Kolejne wydania tego podręcznika – zaktualizowane przez J. Krukowskiego i opublikowane w wydawnictwie Lexis Nexis w Warszawie – pochodzą z 2005 i 2006 roku. W 2007 r. ukazało się najnowsze (czwarte) wydanie tego podręcznika. Podręcznik ten w szczególny sposób akcentuje pozycję prawną Kościoła katolickiego i jego jednostek organizacyjnych.

W roku 2006 ukazał się podręcznik trzech autorów: A. Mezglewskiego, H. Misztala, P. Stanisza pt. *Prawo wyznaniowe*, opublikowany przez Wydawnictwo C. H. Beck w Warszawie. Stanowi on kontynuację wcześniejszych podręczników prawa wyznaniowego przygotowywanych pod redakcją H. Misztala i P. Stanisza⁴³. W grudniu

⁴² Zob. J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, red. J. Krukowski, Warszawa 2000.

⁴³ Zob. H. Misztal, *Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996; *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, pod red. H. Misztala, Lublin-Sandomierz 1999; *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, Lublin 2000; *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisza, Lublin 2003.

2007 r. pojawiło się drugie wydanie tego podręcznika zaktualizowane i rozszerzone⁴⁴. Podręcznik ten cechuje wyjątkowo szerokie spektrum zagadnień oraz nowatorskie ujęcie całości problematyki przedmiotu.

Oprócz podręczników akademickich w roku 2003 pojawił się podręcznik prawa wyznaniowego autorstwa W. Góralskiego pt. *Wstęp do prawa wyznaniowego*, wydany przez Płocki Instytut Wydawniczy, który kierowany jest przede wszystkim do studentów wyższych seminariów duchownych.

PODSUMOWANIE

Kondycja prawa wyznaniowego jako dyscypliny naukowej i dydaktycznej w ciągu ostatnich kilku lat istotnie wzrosła. Dynamikę jej rozwoju potwierdza nie tylko fakt, iż uprawia ją coraz większa liczba osób, ale także to, iż uległy poszerzeniu kierunki badawcze przedstawicielej tej nauki. Obecnie największa liczba osób uprawiających prawo wyznaniowe wywodzi się z KUL, UW oraz UKSW. Za rozwojem badań postępuje także rozwój w zakresie dydaktyki. Obecnie prawo wyznaniowe wykładane jest na 15 polskich uniwersytetach (KUL, UMCS, UW, UKSW, UJ, UŚ, UO, UW_r, UAM, UŁ, UMK, UG, UWM, UwB, URz), na Akademii Podlaskiej, na 4 uczelniach teologicznych (ChAT, PAT, PWT „Bobolanum” Warszawa, PWT Wrocław), na 7 uniwersyteckich wydziałach teologii (KUL, UKSW, UWM, UŚ, UO, UAM, UMK) oraz w kilku uczelniach niepublicznych (Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Łazarskiego w Warszawie, Collegium Varsoviensis w Warszawie, Krakowska Szkoła Wyższa im. A. F. Modrzewskiego, Wyższa Szkoła Menedżerska w Legnicy oraz Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu). Jest ono także przedmiotem obowiązkowym zajęć we wszystkich wyższych seminariach duchownych prowadzonych przez Kościół katolicki w Polsce. W programach nauczania przedmiot ten funkcjonuje naj-

⁴⁴ Zob. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*; wydanie drugie: zaktualizowane i rozszerzone. Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2008.

częściej jako przedmiot obowiązkowy lub kierunkowy do wyboru. Zwiększył się także wymiar godzinowy zajęć z prawa wyznaniowego na niektórych uczelniach (WZNoS KUL, WP UwB, WPiA UMCS). Rozwój dydaktyki potęgowany jest także pojawiającymi się na rynku wydawniczym nowymi (aktualizowanymi) podręcznikami prawa wyznaniowego.

THE DIRECTION AND DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT
OF THE SCIENCE AND TEACHING OF ECCLESIASTICAL LAW
IN POLAND

S u m m a r y

The article presents the condition of ecclesiastical law as a scientific and academic discipline. It describes the main areas of research undertaken by individual representatives of the doctrine during the last years, as well as the scope and character of ecclesiastical law classes taught at Polish universities and colleges. Moreover, the author characterizes the textbooks on ecclesiastical law available on the Polish market and depicts the currently observable phenomenon of the consolidation of ecclesiastical law lecturers in Poland.